

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 19 Volume: 4 Issue: 19
Güz 2011 Fall 2011
www.sosyalarastirmalar.com

KARAİM TAKVİMİ “KARAIM CALENDER”

Ergin AYAN*

Özet

Karaylar milli ve dini geleneklerini aynen korudukları gibi kendilerine has dillerini bugüne kadar yaşatmayı başarmış olan bir topluluktur. Bütün milli ve kültürel değerlerini yeni milenyumla taşımışlar ve kendilerine has takvim sayesinde kutsal günlerini tam olarak hesaplayabilmişlerdir. Bu bakımdan Rahip Mykolas Firkoviç tarafından hazırlanan ve 2001 yılında yayınlanan *Karay Takvimi*, Litvanya Karay topluluğunun geleneklerine bağlılığının ve kültürel sürekliliğinin bir sembolü olarak görülmelidir. *Karay Takvimi* adlı çalışmada 26 Mart 2001’de başlayıp 13 Mart 2051’de sona eren elli yıllık sürecin cetvelleri hesaplanmıştır. Karaylar 354 gün, 8 saat 48 dakikalık ay takvimi kullanmaktadırlar. Bu takvim 19 yıllık dönemlere bölünmüş olup, bir ay 29 ya da 30 gün sürer. On iki hayvanlı Türk takviminin 12 yıllık dönemleri de bu takvimde halen kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karaylar, Takvim, Mykolas Firkoviç, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Hazarlar.

Abstract

Qarays are such community that kept their original national and religious traditions and also their idiosyncratic language. Qarays has been able to carry all their cultural and national values to the new millennium and also could calculate the time of their holydays with the help of their unique *Karaim Calender*. According to this, we should see Father Mykolas Firkovicus’s *Qaray Calender* as a symbol of conventionality and cultural continuity of Lithuanian Qaray community. The schedules of the fifty years period from 26 March 2001 to 13 March 2051 has been calculated at the study called *Qaray Calender*. Qaray’s use lunar calender containing 354 days, 8 hours 48 minutes. This calender is divided 19 years periods and a month lasts 29 or 30 days. Qaray’s are stil using twelve cycle of Turkish Twelve Year Animal Calender.

Key Words: Qaray’s, Calender, Mykolas Firkovicus, Turkish Twelve Year Animal Cycle Calender, Khazars

Giriş

Sümerlerin ve Babillilerin tapınakları aynı zamanda birer gözlem evi (rasathane) idi. Bu tapınaklarda ilk kez güneş ve ay tutulmalarının çizelgeleri düzenlenmiştir. Buradaki astronomi henüz din ile sıkı bir bağlılık içindedir ve daha çok astroloji niteliği taşır. Toplumsal yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası olan takvimler Mezopotamya’dan günümüze dek değişimlere uğramıştır. Mısır ve Mezopotamya’da ölçme, yıldız bilgisi, tıp, iklim, tarım, sanatlar, bitki, aritmetik, geometri başladı. Evreni inançlarında toprak, ateş, su ve hava ile ilgili

* Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

insani figürlerle tasvir ettiler. Gökyüzündeki hareketleri betimlediler. Gökyüzündeki değişimlerin gelecekle ilgili etkiler oluşturacağı inancı vardı. Gerek hayvanlarda gerek insanlarda bir yasa ve düzen hakimdir. Ancak insanlar dünyasında süren yasaların adalet olduğu, hayvanlar dünyasında ise gücün hakim olduğunu belirtirler. Doğadaki belli düzene karşılık dünyada sert çelişkiler hakimdir. Doğadaki düzen ve yasaların dile getiriliş şekli olarak takvimi görürler. Çünkü takvim doğanın düzeni ve sürekliliği üzerine kurulmuştur. Takvimin merkezi olarak gökyüzünü alırlar. Takvim çiftçiler için yararlı olmuş, merkezîyetçilikten kurtulmuşlardır.

Vakit ve zamanı çağrıştıran takvim, en yaygın tanımıyla: “Yıl, mevsim, ay ve gün gibi zaman dilimlerine bölünmesi” bilimi ya da bilgisidir. Bilimlerin üstadı olarak anılan İskoç asıllı Lord Kelvin (1824-1907), “Bildiğimiz bir konuyu rakamsal değerlerle ifade edebildiğimiz zaman onu gerçekten biliyoruz. Ölçemiyor ya da sayılarla belirtemiyorsanız, bu konudaki bilginiz kesin ve güvenilir değildir. Bu durum bilgi'nin başlangıcı olabilir, fakat düşüncelerinizde bilim düzeyine yükselmiş sayılmazsınız.” demiştir. Ölçmek ve sayılarla belirtebilmek, kesin ve güvenilir bilginin -bilimin- kanıtı ve belirtecidir. Zamanı saat, mekânı metre, metrekare, metreküp; ağırlığı gram ile ölçerek, kesin ve güvenilir bilgilere ulaşırız. Bilincimiz, iki boyutlu algıya ayarlıdır: Zaman ve Mekân. Saat kullanmadan zamanı normalde görece, saate üç aşağı beş yukarı yaklaşık olarak algılayabiliriz. Bazı göreceliklerde ise aynı zaman, kişilere göre çok kısa ya da çok uzun olabilir. Einstein'ın ünlü metaforu: “Ben 5 dakika güzel bir kızla konuşacağım, siz bu süre içinde kızgın sobanın üzerinde oturacaksınız. Sizin için aynı süredeki zaman çok uzun, benim için çok kısadır.” Mekânı da; göz kararı el yordamıyla üç aşağı beş yukarı tahmin etmek mümkünken; kütleyi -ağırlığı- algılayamıyoruz. Aynı büyüklük ve biçimdeki nohut leblebi ile demir leblebi; yoğunluk farkı nedeniyle aynı ağırlıkta değil. Yoğunluk farkı konusunda önceden bilginiz yoksa, demir leblebi ile nohut leblebi bizim için aynı ağırlıkta olacaktır. Zamanı zaman, mekânı mekân, kütleyi kütle ölçü birimleriyle ölçüyor; zeytinyağı ve su gibi kendi kulvarlarında kalmalarını yeterli buluyoruz. Bilimin ne olduğunu açıklayamadığı esrarengiz kütle varsın bir köşede yapayalnız, zeytinyağı gibi karışmadan kalakalsın. Oysa; statik mekânı, zaman ölçüsünde hızlandırarak dinamikleştirmek ve zaman ölçü birimlerini mekâna, mekânınkini zamana uyarlamak mümkün (Erdoğan, 2008: <http://www.anafilya.org/go.php?go=7d8a580260f86>).

Ünlü sosyal bilimci Durkheim'ın bilim kitaplarına ve bazı ansiklopedilere geçen tanımlaması şöyledir: “Zaman çevremizde olup bitenlerin süresini ve öncelik-sonralık sırasına koyarak aklımızda yarattığımız zihni bir yapıdır (mental construct)” (Durkheim, 2002: 257). Çağdaş bilimsel araştırma ve denemeler, zaman kavramının mekandan, mekandaki deneyimlerden geldiğinde birleştiler. Genel relativite, üç boyutlu evrene bir dördüncü boyut olan zamanı ilave etti. Uzay ve zaman birbirinden bağımsız olmayan değerlerdir. Evrendeki bütün cisimler biri zaman, diğer üçü de uzay olan dört boyutlu uzay-zamanda hareket etmektedir.

Çağdaş araştırmalar, zaman dilim ve birimlerinin mekandan ve mekandaki hareket ve değişimlerden çıkarıldığı gözleminde birleşmektedir. Uzayda bütün yıldızlardan uzak, boşlukta bir gemi içinde yol alan bir insan hareket edip etmediğini asla anlayamaz. Çünkü civarında referans alabileceği bir gökcismi yoktur. Hareket ettiğini ancak görebileceği başka bir cisme göre söyleyebilir. Bir cismin hareketi sadece başka bir cisme göre tarif edilebilir ve ancak bu durumda hareket mutlaklıdır. Gerçekte evrendeki bütün hareketler relatif yani izafidir (Kurtis, <http://www.facebook.com/topic.php?uid=17973769432&topic=3311>). Diyalektik olarak izafiyet kuramı şu ilişkiyi dile getirmektedir. Geçmişte olup bitenler gelecekte olacakları belirlemektedir. İnsan aklı ve dilleri, geçmişle geleceği birbirine bağlıyor. Toplumsal değişme olgusunu inceleyen Sosyolog Moore şu çarpıcı ve bilimsel sonuca varıyordu: *Zaman yoksa değişim olmaz; Değişim yoksa zaman kavranmaz (zaman=değişim özdeşliğine vurgu)*(<http://209.85.229.132/search?q=cache:WNHLVSI7x0J:www.bozkurtguvenc.com/pdf/2/sunus/DegisimKonferansi.pdf+%22Moore+zaman+yoksa%22&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>).

Zaman, bir ayrıklık (*istisna*) olmalı. Ölçüp biçiyor, sayıyla söyleyip kullanıyoruz ya, sözün özü, zamanın doğasını pek bilmiyoruz. Bildiğimizi sanmakla yanılıyor; söylemekle

dünyayı yanıltıyoruz. Lord Kelvin, "zamanın belli bir doğrultuda-yönde aktığını" da söylemişti. Su ve ışık zaman içinde belli bir yöne akar ama zaman değildir. Takvimciler zamanı böler, kullanmamızı sağlar ama ne'liğini söylemez. Takvim sözcüğü *kavm* ve *kıyam*dan türetilmiştir. Eğriyi, yanlış düzeltmek, işleri yoluna koymak (tertip, tanzim) anlamına da geliyor. Takvimin iki anlamı birbirinden bağımsız sayılmaz. Eğrileri düzeltmek için zamana, zaman bilgisine ihtiyaç duyarız. Bunun için de takvimleri kullanırız. Duyu organlarımızla algıladığımız üç boyutlu mekanı (uzamı) ölçmekte kullandığımız geometri (*hendese*)'nin evrenselliğine karşın, duyu organlarımızla algılayamadığımız zamanı söyleyen takvimler, kültürler ve diller kadar çeşitlidir. Çokça kullanılan Miladi, Hicri, Rumi, Musevi; tarihi Mısır, Çin, Japon, Hint, Aztek takvimleri yanında, İslam dünyasında bilinen Arabi, Bahri, Celali, Efrenci (Gregorien) takvimleri vardır (Güvenç, ht tp://209.85.229.132/search?q=cache:A7e99exvld8J:www.bozkurtguvenc.com/pdf/4/TakvimCogitoDergisi.pdf+%22takvim+felsefesi%22&cd=53&hl=tr&ct=clnk&gl=tr)

Bu çeşitlilik içerisinde yer alan takvimlerden biri de On İki Hayvanlı Türk Takvimi'dir. Bütün bu takvim çeşitlilikleri takvim bilgisinin evrensel değil kültürel, geleneksel ve işlevsel olduğunu düşündürüyor.

Hazarlardan Karaimlere

Tarihçilerin büyük bir çoğunluğunun bir Türk devleti olarak kabul ettikleri Hazar Devleti VI.-XI. yüzyılda yaşamıştır. Hazar adının Türkçe bir isim olması bir yana en eski Çin kaynaklarından *Tang-Şu*'da Tu-kuo Ho-sa yani Türk-Hazar tabirinin geçmesi (Chavannes, 2007: 198) ve Hazarlara çağdaş olan Arap kaynaklarının birçoğunda onların Türk menşeli olarak takdim edilmesi, Hazarların Türklüğünü hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koyar. VII. Yüzyılın başlarında Kafkas civarlarında iki göçebe halk yaşıyordu. Kuban nehrinin kuzeylerinden Don'a kadar uzanan sahada Bulgarlar (Uturgur, Unnogundur, Onogur ve diğerleri) ve Aşağı Terek ile Aşağı Volga sahillerinde Hazarlar (Gumilev, 2007: 204 vd.). Tarihte etno-siyasi temaslar iki yönlü gelişirler. Bazen hariçten gelen kavimler yerli halkın mukavemetini kırarlar ki bu her iki taraf için de her zaman faydalı ve temelli sonuçlar vermez. Fakat bazı durumlarda bir yerde kabileler arasında iç çatışma varsa fatihlerin gelişi Tanrı'nın bir lütfu olarak kabul edilir ve bu fatihler iç savaşa son vererek nizamı sağlarlar. İşte buna bir örnek olarak, geniş Volga deltasında ve Terek vadisinin ormanlık bölgelerinde yaşayan Hazarlar, İstemi Kagan'ın Türk savaşçılarını bağrılarını açarak karşılamışlardır. Çünkü bozkırlı Kara Bulgarlar ve Dağıstan kabileleri kuzeyden ve güneyden Hazarları kısaç altına almışlardır. Burada etnik misafirlerin kendi hegemonyalarında alt etnoslar teşkil etmeye meyilli olduklarını hatırlatmak lazımdır. Misafirlerin kuvvetli olabilmesi için gerekli şartlar, onun unsurlarının bir süper-etnosa (*Kurt Başlı Sancak*) ait olma düşüncesiyle gerçekleştireceği etnik işbirliği ile sağlanırlar (Gumilev, 2003: 208).

589 yılındaki Batı Göktürk Hakanlığı'nın Ermenistan ve Gürcistan seferinde Hazarlar fazla düşünmeden kendilerini Aşına hanlarına bağladılar. Böylece Bizans, Ermeni, Gürcü ve İran ile siyasi ilişkilerinde Hazarlar var güçleri ile Nuşipi (Aşına) hanedanının siyasetini desteklediler. Belki de bu yüzden Bizans ve Arap kaynakları Türk ve Hazar isimlerini eşanlamlı olarak kullanmışlardır. Hazar ismini de ilk önce o bölgeyi gezen Arap coğrafyacıları kullanmış ve o günden sonra gerek denizin ismi ve gerekse çevresinde yaşayan halklara Hazar denmiştir. Hazar kelimesi Arapça'da küçük ve çekik gözlü demektir. Hazarlar kendilerini büyük devletler statüsünde gösterecek bir siyasal tutum izlemiş, coğrafi konumları münasebetiyle çok sıkı ilişkilerde buldukları Hıristiyan Bizans ve Müslüman Abbasi Halifeliği gibi dönemin iki süper gücünden ayrı bir dine sahip olarak hiç birinin etkisi veya kontrolü altında olmadıklarını kanıtlama yolunu seçmiş olabilirler. Tam bir dini toleransın söz konusu olduğu kağanlıkta halkın esas kitlesi Gök Tanrı inancına mensup, üst tabaka ve hanedan ise Museviliği benimsemişti. Bilhassa Tüccar sınıfı Müslüman idi. Ayrıca Ortodoks Hıristiyanlık, Bizans'ın etkisiyle hayli yayılmıştı. Özellikle Kırım'daki Hazarların çoğu Hıristiyan idi (Golden, 2006: 17). Ancak onların dini mensubiyet durumlarına bir göz attığımız zaman, birçok dinin bir arada yaşadığını görmekteyiz.

Gök Tanrı İnancından Museviliğe

Hazarlarda Hıristiyanlık, Musevilik, Müslümanlığın yanı sıra eski Türk dini de muhafaza edilmekte idi. Bu dinlerin en eskisi kavmi mensubiyetleri itibariyle ve tabiatıyla eski Türk dini idi ki, daha sonra kabul etmiş oldukları dinlere, kendi inançlarının büyük bir tesiri olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda eski Hazar Devleti sınırları içerisinde Hazarların bakiyesi sayılabilecek bir topluluk tespit edilmiştir ki, bu topluluk Karaylar veya Karaim Türkleridir (<http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=441>: 1). Hazar Türk Devletinin bakiyeleri olan Karaylar, Karaimler ve Hazara Türk boyları Estonya, Letonya, Litvanya, Ukrayna, Horoyna, Çekya ve en çok da Aşkenaz Yahudileri içerisinde eriyerek asimile olmuşlardır (<http://www.hackhell.com/serbest-kursu/540911-sahte-musliman-ummetci-devsirmeler.html>).

Tarihî süreç içinde, Türkler arasında benimsenen dinlerden birisi de Musevilik'tir. Türk toplulukları içerisinde Museviliği resmi din olarak kabul eden tek Türk devleti Hazar Devleti'dir (Gökbel, 2000: 333). Museviliği benimseyen ve günümüze kadar muhafaza eden Hazar bakiyesi Türk topluluklarına ise bugün Karaimler (Karay, Kırımçak) denmektedir. Kırım, Polonya, Azerbaycan ve diğer bazı ülkelerde yaşayan Karaimler, Musevilik'in sadece Tevrat'ı kabul eden Karai mezhebine mensuplardır (Barthold, 2008: 209). Ancak onların, bu mezhebin inançları ile günümüzde fazla bir ilgilerinin kaldığı da söylenemez. Karaimleri, VIII. yüzyılda Museviliği kabul eden Hazarların ve Kuman Kıpçaklardan bu inancı benimseyenlerin bakiyeleri teşkil etmektedir. Günümüzde sayıları çok azalan Karaimlerin büyük çoğunluğu Kırım'da yaşamaktadır (Tanyu, 1998: 29-72; Arık, 2005: 27-49). Onlar, kendilerini, Musevilik'in Karai mezhebine mensup Türk soylular olarak ifade etmektedirler. Türklerden Museviliği kabul eden diğer bir topluluk da Kırımçaklardır. Onların, sadece Tevrat'ı kabul eden Karaimlerden farkı, Tevrat yanında Hahamların yorumlarından oluşan *Talmut*'u da kabul etmeleridir. Sayıları çok az olan Kırımçaklar günümüzde Kırım Akmesic'te küçük bir cemaat halinde yaşamaktadırlar (Eroğlu, 2006: 94; http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/I_Turkiyat_Arastirmalari_Sempozyumu.pdf).

Karaim etnik adı altında anılan Karaimler günümüzde başlıca üç bölgede yaşamaktadırlar: Litvanya, İvano Frankovski ve Kırım. Karaimlerin tarihi olarak hangi kavme mensup oldukları ve Karaizm adlı bir dine mensup bulunup bulunmadıkları bugüne kadar açıklığı kavuşturulamamıştır (Musayev, 1964).

Kırımçakların geçmişine ne kadar dikkat çekilse de özellikle Türkiye'de günümüze kadar ulaşanların derinlemesine bir araştırması yapılmamıştır. Kırımçakların menşei problemi değişik kaynak ve anlayışlar tarafından farklı biçimlerde dile getirilmiş, çözüm olarak da farklı sonuçlar gösterilmiştir. Elbette ki bu farklı sonuçlar tamamıyla politik bakış açılarıyla ilgilidir. Etnografik literatürde Kırımçaklar hakkında bilinenler oldukça azdır ve bunlar da birbirleriyle çelişen ifadeler içermektedirler. Kırımçaklar arasında kendilerini Türk soylu görenlerin varlığı yanında Türk kültürlü İsrail asıllı olarak görenler de vardır. Bu ikinci grup biraz da yapay desteklemelerle kendilerini tanımlar gibidirler. Bazı kaynaklar onların Filistin'den gelen Yahudiler olduğunu iddia etse de bu görüş ilmi gerçeklerden uzak olarak telakki edilmektedir (Altınkaynak, 2009: 12).

Karaim Türkleri hakkında tartışma götürmeyen tarihi gerçeklerden biri 14. Yüzyılda Kırım'da yaşıyor olmalarıdır. Bunlardan 483 aile Kırım'dan Litvanya Dukalığı'na göç etmiş Troki, Vilna, Lutsk ve Haliç'e yerleşmişlerdir (Doğan, 2002: 782).

Kırım Karaimlerinin adına 15-19. asırlara ait Avrupalı ve sair seyyahların seyahatnamelerinde sıkça rastlanmaktadır. Kırım tarihine ait kaynaklar, Rusya'ya dahil edildiği 1783 tarihine kadar az sayıdadır. Bu tarihten sonraya ait kaynaklar bu konuda daha zengin bilgiler ihtiva ederler. Kaynaklarda Karaimlerin adı şekil bakımından çeşitlilik arz eder. Kırım Hanlığı'na ait resmi evraklarda bütün İudeyler Yahudi olarak tanımlanmıştır. Karaimlerin kendi adlandırmaları ise Evrey, Evrey-Karaimi, Evrey Karaimskoy Sekti, Karaiti, Karaimi, Jidi Çemre şekillerindedir. Karaim adının etimolojisi de tartışmalı bir konu olup, birkaç varyant

ortaya çıkmaktadır. Karaim kelimesini eski Yahudice olan kara (çitat), karai (çitetz) kelimesinden çıkartmaktadırlar ki, bunlar dini meselelerde Svyaşennyy Pisaniya'yı esas alanlardır. Karaimler Türki dilde konuştukları için Türkçe'de yaygın bir kelime olan kara (Rusça Çernyy) kelimesiyle de ilişkilendirilmektedir. Günümüzde her iki görüşü de ispatlayacak deliller yeterli derecede değildir (Kozlov-Çijova, 2003: 16).

Sovyet istatistiklerinde 1979'da 3341 olarak verilen nüfusları, 1989'da 2803'e düşmüş görülmektedir. Daha önceki istatistiklerde 6000 olan nüfuslarının her geçen yıl azalması, asimilasyon (erime) ve bir miktarının yurt dışına göçü ile izah edilmektedir. Karay Türkleri, diğer Türk boylarından İbrani inancına sahip olmaları ile ayrılırlar. Kırım Karay Türkleri bugün Kırım'da; yoğun olarak Çufut Kale, Mangup Kale, Bahçesaray, Solhat, Sudak, Kefe (Feodosiya), Gözleve (Evpatoriya) gibi yerlerde yaşarlar. Ayrıca; Armyanski Bazar, Akmescit, Alma-Tarkhan, Basarhik, Biyuk-Osenbaş, Karasubazar, koksı, Or-Kapu, Taş-Corgan, Hanişkai, Habak ve Yagmurtha bölgelerinde de yaşamaktadırlar. 1800 yılında Kırım'da 4000 kişi olan Kırım Karay Türklerinin sayısı, 1914'te 8000 bine ulaşmıştır. 1979'daki nüfus sayımına göre Kırım'da 1200 olan Karay Türkü sayısı, 1989'daki nüfus sayımında 898'e düşmüştür. Nüfus düşüşünün sebebi savaşlar, kıtlık ve Rusya'nın izlediği politikadır. 1997 yılında, Karay Türklerinin anavatanı olan Kırım'da 800 kadar Karay Türkü kalmıştır (Alkaya, 2006: 91).

Karay Türklerinin ana vatanları Kırım'dır. Karay ismi halkın arasında ve edebi dilde Karay, Keray; Karait, Karaylar diye geçmektedir. Karay veya Karaim adı Arapça Karaim kelimesinden ketirilir. İbranice'deki -im çoğul eki getirilerek yapılan Karaim kelimesi, Karaylar anlamına gelir. Karay sözü ise kara ismine getirilen nisbet -i'si ile Kara'ya mensup anlamında Karai olmuş; ardından da Türkçe'nin ses düzenine uygun olarak Karay haline gelmiştir (<http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=441>).

On İki Hayvanlı Karaim Takvimi

Karaim takvimi yıllar yılı Litvanya Karaim dinsel topluluğunun liderliğini yapan ve tüm hayatını Litvanya Karaim topluluğuna adayan Kıdemli Rahip Mykolas Firkovicus (1924-2000) (Öner, 2000: 667-669) tarafından hazırlanmıştır. Kendisi amansız bir hastalığın pençesinden kurtulamayarak son eseri, *Karaim Takvimi*'nin yeni basımını (Firkovičius-Firkaviçute- Maşkeviç, 2001) görememiştir. Mykolas Firkovicus (Direkçi, 2006: 273-279), Karaim ay takvimini Gregoryen takvime uyarlamış, yani farklı iki takvimin cetvellerini bir araya getirerek yeni eşdeğer cetveller oluşturmuştur. Mykolas Firkovicus çalışmasına uzun zaman önce başlamış ve temel olarak daha önceki hesaplamaları kullanmış ve takvim cetvellerinden bir sistem hazırlayarak bunu sonraki *Karaim Takvimi*'nde sergilemiştir. Yeğeni Vladimiras Maskevic bu sistemi bilgisayar yardımıyla işleyerek *Karaim Takvimi*'ni 2400 yılına kadar sürdürmüştür. Burada *Karaim Takvimi*'nin 26 Mart 2001'de başlayıp 13 Mart 2051'e dek giden elli yıllık süreçteki cetvelleri yayınlanmıştır.

Karaylar milli ve dini geleneklerini aynen korudukları gibi kendilerine has dillerini bugüne kadar yaşatmayı başarmış olan bir topluluktur. Bütün milli ve kültürel değerlerini yeni milenyuma taşımışlar ve kendilerine has takvim sayesinde kutsal günlerini tam olarak hesaplayabilmişlerdir. Bu bakımdan Rahip Mykolas Firkoviç tarafından hazırlanan *Karay Takvimi*, Litvanya Karay topluluğunun geleneklerine bağlılığının ve kültürel sürekliliğinin bir sembolü olarak görülmelidir. Karaylar 354 gün, 8 saat 48 dakikalık ay takvimi kullanmaktadırlar. Bu takvim 19 yıllık dönemlere bölünmüş olup, bir ay 29 ya da 30 gün sürer. Oniki hayvanlı Türk takviminin 12 yıllık dönemleri de bu takvimde halen kullanılmaktadır.

Karaim dini ritüellerine göre, ayın döngüsü, "Yeniay" çıplak gözle görülebilince başlar. Bu mesele antik çağlarda uzun süre tartışılmış gibi görülmektedir. Astronomlar zamanın uzun akışı içerisinde ay takvimi hesaplamalarını gerçekleştirip, kağıda dökmeyi başarmışlardır. Takvim araştırmacısı olarak tanınan Kokizov ailesi Karaim Takvimi hakkında da 19. Yüzyılda ciddi çalışmalar yapmışlardır (Hastings-Selbie, books.google.com.tr/books?isbn=0766136906). Elimizdeki takvim de Kokizov'ların 1911'de St. Petersburg'da basılan ve 241-2400 yılları arasında ihtiva eden takvimlerinin temeli üzerine bina edilmiştir (Kokizov, 1911: 241). J Kokizov1840

yılında Kırım'ın Eupatoria¹ kentinde doğmuştur. 1917 yılına dek St. Petersburg'da yaşayan Kokizov'un bu tarihten sonra ortadan kaybolduğu sanılmaktadır. Kokizov, bir bilim adamı ve yazar olup, Karaim Takvimi araştırmasıyla tanınmıştır. Kendisi Markovitch adındaki meşhur bir aileye mensuptu. Bu aile Volynia²'da yaşamıştır. Kokizov'un babası 1822 yılında (Firkovičius-Firkaviçute-Maşkeviç, 2001: 12). Kırım'a göç etmiştir. Kokizov, astronomiye, Karaim, din, tarih ve kültürüne ilgi duyan, pek çok tarih araştırmasına ve küçük takvime imza atmış iyi eğitim almış bir araştırmacıydı. 1911'de hazırladığı takvim, günümüzdekilere en yakın olan ve kolay anlaşılabilir bir takvimdir.

On İki Hayvanlı Takvim sisteminin kökeni konusunda birbirini tutmayan çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Esasında bu mesele hala tam olarak aydınlatılamamış bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Dünyada muhtelif kültür muhitlerinde ve de muhtelif zaman ve mekanlarda yılları on ikişer dilimlere bölerek ve her birine bir hayvan adı vererek kullanılmış olan takvim sistemlerine tesadüf edilebilir. Örneğin Türklerin ve Çinlilerin kullanmış oldukları bu tür takvimler, Amerika'daki Aztekler arasında da kullanılmıştır. Bilim adamlarından bazıları, örneğin L. Bazin, menşei Çin'e bağlarken, E. Chavannes, L. Rasyoniy, W. Eberhard gibi bilim adamları, Çinlilerin bu takvimi Türklerden öğrendiği görüşündedirler (Tavul, 2007: 27). Menşei konusundaki görüşler her ne kadar farklılık arz etse de bilinen gerçek, çok eski zamanlardan beri On İki Hayvanlı Takvim sistemini en geniş anlamıyla en geniş coğrafyada, en çok kullananların Türkler olduğudur. Osman Turan'ın da belirttiği üzere, türlü coğrafi sahalarda yaşayan ve birçok yabancı medeniyetlerin tesirlerine maruz kalan pek çok Türk halkları, bu takvim sistemini ya bağımsız olarak kullanmışlar, ya da yabancı medeniyetlerden gelen takvimlerle terkip etmişlerdir (Turan, 1941: 32).

Gerek Orta Asya'da, gerek Kafkasya'da, gerek Anadolu veya Avrupa'nın çeşitli diğer bölgelerinde yaşayan veya yaşamış Türkler arasında benzer halk inançlarının, geleneklerin, kültür değerlerinin görülmesi tarihî, millî ve kültürel bağımızın açık bir ifadesidir. Yani, bu halkların büyük Türk kültürünün birer parçası olduklarının kesin bir kanıtıdır. Bu takvimin Türkler arasında tam olarak hangi tarih ve dönemlerden itibaren kullanılmaya başladığını kesin bir şekilde söylemek imkanımız dışındadır. Bildiğimiz, Türk dilinin en eski belgelerini oluşturan Orhun yazıtlarında zikredilen olaylar sözünü ettiğimiz on iki hayvanlı takvim sistemine göre tarihlendirilmiştir (Turan, 1941: 55). Kaşgarlı Mahmud'un değerli eserinde de takvim hakkında, söz konusu on iki ayın adlandırılmasıyla ilgili folklorik içerikte olan çok kıymetli bilgiler bulunmaktadır; On İki yıllık daimî bir devir oluşturan bu takvimin her yılı belli bir hayvana nispet edilmekte ve her yıl mensup olduğu hayvanın adını almaktadır (Kaşgarlı Mahmud, 1988: 344-347; Aynakulova, <http://www.millifolklor.com>).

Karaim Takvimi'ndeki Kutsal Günler

Karaizm, Irak'ta Ebu Cafer el-Mansur'un halifeliğinde, 754-775 yılları arasında, Talmud'a karşı bir hareketle kurulmuştur (Zajaczkowski, 1983: 312). Arthur Koestler, "On Üçüncü Kabile" adlı eserinde ise, Karaizm'in önce İran'da ortaya çıkıp sonra dünya Yahudileri arasında yayılmış, özellikle Küçük Hazarya (Kırım)'da rağbet görmüş bir temel ilke Yahudiliği olduğunu belirtmektedir (Koestler, 1993: 8). Karaim dini, duygu dünyasında gelişen felsefe ile tabiat ilimlerine yönelmiştir. Bu açıdan Karaim inancı, yeni dönemlerde Reformun oynadığı rolü yüklenmiştir. Karaim dininin kuruluşu ve gelişiminde İslam'ın büyük tesiri olmuştur. Özellikle 8. y.y.'da, İslam dünyasında kurulan dogmatik-felsefe-mütekellimler ve ritüel-kanuni Hanefilerin tesiri altındaki Karaim dini, ritüel-kanuni alanda kendi yapısını kabullenerek Analojinin kuruluşunda kıyas, sonuçlama kurallarını bulmuştur. Aynı zamanda tüm insanlığın onayladığı, Tevratla çatışmayan bazı gelenekleri de içine almıştır. Bu prensip, İslam dininin ritüel-kanuni iki temel unsuru, hadis ve icma'ı andırmaktadır. Karaim ritüellerinde, İslam'ı andıran yönler bulunmaktadır. İnsanların ayakkabısız bir şekilde kutsal

¹ Önemli Tatar yerleşimlerinden Gözleve liman kenti, Kırım'ın güney batısındaki Kalamış (Kalamitski) Körfezi kuzeyindedir. 1783'te Rus Çarlığı'nın egemenliğine giren Gözleve'nin adı bu tarihten sonra Eupatoria olmuştur.

² Ukrayna'da bir kent.

yerlere girmesi ve ibadet etmesi, dua yerlerinin çok temiz tutulmaya çalışılması gibi. Ayrıca, İslamiyet'in tesiriyle "hutbe" alınmış ve bunda halifenin adı anılarak mukaddes yerler olan Mekke-Medine ve Kudüs'e hayır dua yerleştirilmiştir. Karaim dininin bir başka yönü de, Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammet'i peygamber olarak kabul etmiş olmasıdır (Zajaczkowski, 1983: 313).

Karaim dini Tevrat'dan temellendiğinden ötürü Karaim takvimindeki kutsal günler büyük ölçüde *İncil'e* uyumluluk gösterir. Bir başka deyişle Karaimlerin dini ayin günleri *Kitab-ı Mukaddes* metnine sıkı sıkıya bağlı kalınmak suretiyle belirlenmiştir. Tüm kutsal günler, Kenesa adı verilen tapınaklarda kutlanır. Karaim Takvimi'ne kutlamalar, yıl dönümleri, Cumartesi ayinleri, günlük ibadetler, ulusal bayramlar ve daha önemsiz ritüeller dahil edilmiştir (Firkovičius-Firkavičiute-Maşkeviç, 2001: 12).

Karaizm'in esas prensibi, Kutsal Kitap'ın özgürce çalışılmasının gerekliliği ve başkalarının düşüncelerine dayanmadan kişilerin kendi akıl gücüyle yaratıcıyı anlamaya çalışmasıdır. Karaim tapınakları Kenesa (Altar) Mihrap ile birlikte güneğe yöneltilmiştir. Binaların kuzey kısımlarındaki balkonlarda setler vardır ve bunlar kadınlar için ayrı girişler oluşturur. Halk, Tanrı'yı eski kutsal Türk ismi olan 'tengri' olarak adlandırır. Tatiller; Easter (Paskalya), Trinity (Baba-oğul- kutsal ruh) pazar günleri kutlanır. Tanrı'nın emirlerini saygılı bir biçimde yerine getirmek için cumartesiye seçmişlerdir. Karaim Türkleri, düzenli olarak oruç tutarak, orucun son günü kurban keserler (Polkanov, 1997: 43-45). Karaimler, günde iki defa ibadet eder. Sabah ve akşam yapılan bu ibadetlerde, Zebur'dan dualar okunmaktadır (Kuzgun, 1985: 280; Aydın, 1997: 5). Karaimlerde, çocuğun doğduktan sekiz gün içerisinde sünnet edilmesi ve sünnetin Musevi bir mümin tarafından yapılması gerekliliği vardır (Kutluay, 1967: 282). Karaim mezhebinde, zekat ibadeti vardır. Talmudist Yahudilikte sadece hayvanlardan ve yetiştirilen mahsulden zekat alınırken, Karailik'te madenler hariç, her türlü malın ve hayvanın onda bir nispetinde zekatı vardır (Kuzgun, 1985: 282).

Karaim yılı baharın ilk ayı olan Artaych Aj (Mart-Nisan) ayının ilk günündeki Jyl Başy (Yılbaşı) kutlamaları ile başlar. Yılbaşı Karaimlerin sivil (laik) takvim hesaplamalarıyla belirlenir. Aynı ayın 15. Gününde yılın en önemli mukaddes günü olan Tymbyl Chydzzy (Timbil Tatili ya da Paskalya) ile başlar ve 1 hafta devam eder. Haftanın ilk ve son gününde muhtelif kutlamalar icra edilir.

Tymbyl Chydzzy gününde Kenesa'daki ayinlerin ardından, evlerinde masanın etrafında toplanan aile bireyleri *Kitab-ı Mukaddes'den* pasajlar okurlar ve sonrasında Tanrı'nın bağışığı olan şarap içilip, bu gün için özel olarak hazırlanan Tymbyl adı verilen yuvarlak ekmekler yenilir. Paskalya'nın ana yemeği baharatlı sebzelerle sunulan şişlik (dana ya da koyun etinden hazırlanır), özel olarak haşlanmış yumurtalar, puding ve kek, ballı ceviz, hoşaf vesairedir. Hiçbir yemekte mayalanmış ürün bulunmaz. Ekmek ve diğer maya içeren ürünlerin tüketilmesi tüm hafta boyunca yasaklanmıştır. Günlük ekmek yerine tymbyl yenilir. Akraba ve arkadaşları ziyaret etmek, gidilen her evde (Firkovičius-Firkavičiute- Maşkeviç, 2001: 12). tymbyl yemek adettendir. Çünkü, ev yapımı olmaları hasebiyle her bir tymbylin farklı lezzeti vardır. Bu bayramda çocukların geleneksel oyunu ceviz yuvarlamadır.

San Başy (hesaplamanın başlangıcı) olarak anılan Tymbyl Chydzzy'nin son Pazar gününden itibaren yedi hafta sonra yılın ikinci önemli kutsal günü olan Aftalar Chydzzy (haftaların kutsal günü ya da Whitsunday*) hesaplanır. Bu 7 haftalık dönemin ortası da Jarty San adıyla ayriyeten kutlanır. Aftalar Chydzzy her zaman Tymbyl Chydzzy Pazar'ından 50 gün sonraki Pazar günü kutlanır. Bu kutsal gündeki en ciddi ibadet On Emir'in ezberden kıraat edilmesidir. Bu görev tamamlandıktan sonra öğlen yemeğinde Katlama denilen özel bir yemek yenir. Katlama dört kat mayasız hamur arasına üç kat peynir konarak yapılan bir tür börek türüdür. Bu dini-geleneksel yemek Paskalya'dan sonraki 7 haftayı sembolize eder. Yine eski bir gelenek uyarınca bu kutsal günün ertesinde bir gölde yüzmek adettir.

* Paskalya'dan sonraki 7. Pazar gününe rastlayan yortu.

Ajrychsy Aj olarak anılan 7. Ayın (Eylül-Ekim) ilk gününde Byrhy Kiuniu (Borazanlar Günü) kutlanır. Bu aynı zamanda Karaimlerin tarımsal yeni yılın başlangıcı saydıkları gündür. Aynı ayın 10. Günü yılın en önemli 3. Kutsal günü olan Boşatlych (Günah Çıkarma ve Beraat Günü) kutlanır. Bosatlych günü Karaim geleneğindeki tek günah çıkarma günüdür. Tüm gün boyunca insanlar oruç tutar ve günahlarını affetmesi için Kenesa'da Tanrı'ya dua ederler. Hiçbir kimse günahlarını yüksek sesle itiraf etmez, çünkü en yüksek rütbeli rahiplerin bile insanın günahlarını affetmeye yetkin olmadığına inanırlar. Akşamleyin insanlar yakın arkadaşlarından kendilerini affetmelerini isterler. Anne ve babadan da ayrı ayrı af dilenmelidir. Rahip de topluluktan kendisini affetmelerini ister.

Ajrychsy ayının 15. gününde sekiz gün süren Alacych Chydyz (Oba Günü ya da Çiftçi Günü) kutlanır. 8. gün Karaim ayın takviminde, *Kitab-ı Mukaddes* okumalarının bir bölümünün bitip bir diğer bölümün başlayacağına işaret eder. Yılın son kutsal günü Siuviunc-aj (Şubat-Mart) ayının 14. günü kutlanan Kynys günüdür. Tapındaki ibadet boyunca *Esther Kitabı* (Book of Esther) okunur.

Ayinsel yıldaki bu kutsal günlerin arasında bazı başka hadiseler (oruç, yeni ay [janhyj]) bulunur. Daha önce bahsedilen Bosatlych dışında yılın farklı zamanlarında beş oruç daha vardır. Bütün bu oruçlar Kitab-ı Mukaddes'teki bir takım hikayelerle, orada anlatılan olaylarla, oruçla yad edilen anılarla ilintilidir. Oruç boyunca özel dualar, Resullerin İşleri'nden pasajlar okunur. Üç tane büyük (ilerideki 1,2,3 no'lu açıklamalara bakınız) ve iki küçük (ilerideki 4 no'lu açıklamaya bakınız) oruç bulunmaktadır. Büyük Oruç süresince yemek geleneksel olarak tamamen yasaktır, sonrasında Paskalya Perhizi bitene kadar hiçbir şey yenilip içilmez. Avuz Açar olarak anılan Paskalya Perhizi'nin son günü, ibadet bitimine dek yarım gün yemek yenmez, sonrasında et de dahil her şeyin yenmesi serbesttir.

Paskalya Perhizi (üç büyük oruç da bu döneme denk gelir) boyunca her türlü eğlence, nikah yasaktır. O dönemde gerçekleşen tüm olaylar özel bir öneme haizdir ve ya ertelenir ya da iptal edilir. Orucun Cumartesi gününe denk gelmesi halinde Pazar gününe aktarılır. Tek istisina Avuz Açar ve Kurban'dır, bu oruçlar Cumartesi'ye denk gelirse Cuma'ya alınır. Elimizdeki Karaim takviminde böyle günler yıldız (*) işareti ile belirtilmiştir. Oruç bitiminde insanlar genelde birbirlerine "*Orucuyuz kabul bolhej*" (*Orucunuz kabul olsun*) dileğinde bulunurlar. Karşılığında da "*Siznin-die birdian*" şeklinde cevap verilir.

1- Burunhu Oruc (Birinci Oruç) ya da Avuz Jabar (Ağzı Kapatma) Paskalya Perhizi'nin başlangıcı ve Ölümü [Ölüleri] Anma günüdür. Bu olay yazın, genellikle Jaz-aj (Haziran-Temmuz) ayının 9. gününe denk gelir. Kısa bir ibadetin ardından akraba ve arkadaşların mezarları ziyaret edilir ama öncelikle Trakai'daki Eski Mezarlık'a gidilip, 1710'daki veba salgınında hayatlarını kaybedenler anılırlar. 1714 yılında Trakai'lı Solomon tarafından yazılan özel bir ağıt "*Syjt jyry sahyncyna kyrancyna Lietuoda 1710*" okunur. Paskalya Ayı (ya da Oruç) bu Burunhu Oruc (Firkovičius-Firkavičiute-Maşkeviç, 2001: 13). (Birinci Oruç)'la başlayıp Avuz Açar ya da Kurban'la sona erer. Karaimler bu ay boyunca Cumartesi öğleden sonra Tiuskiuliar adı verilen kısa bir dua ve Resullerin İşleri'nden pasajlar okurlar.

2- Ortancy Oruç (Ortanca Oruç) Paskalya Perhizi'nin ortasına denk gelir ve Ulah-aj (Temmuz-Ağustos) ayının ilk on günü boyunca süren sıkı oruca denir. Ortanca Oruç, On Kiun-ara (On gün) olarak da anılır. Ulah-aj'ın 7. günü üç adet özel oruç günü başlar ve bu Üç Kiun-ara (Üç gün) olarak anılır.

3- Avuz Açar (Ağzın Açılması) ya da Kurban, Paskalya Perhizi'nin sonudur. Bu kutsal günde Eyüp Kitabı'dan pasajlar okunur. Önceleri Karaimler bugünde kurban ettikleri bir koyunun etini fakirlere dağıtırlarmış.

4- Oruc Kys-aj (Aralık-Ocak)'ın onuncu günündedir.

Yeniay her görüldüğünde de özel bir ibadet düzenlenir. Karaimlerin dini inanışlarına göre Cumartesi haftanın son ve en önemli günüdür. Geleneksel olarak Cumartesi günü özel

dini törenler gerçekleştirilir. Günün başlangıcı güneşin batışından itibaren alınır (Firkovičius-Firkavičiute-Maškevič, 2001: 14).

Karaim Takvimi'nin Kullanılışı

Karaim Takvimi'nde her yıl için bir yaprağa basılmış iki sayfa kullanılmıştır. Birinci sayfa (tek sayılı, sağ tarafa düşen sayfa) altı kolona bölünen bir tablo içerir;

1-İlk kolona (Ajrychsy jyş kiunlari) kutsal günler kronolojik olarak sıralanmıştır.,

2-İkinci kolonda (Janhyjlar) Karaim ayları, bunların isimleri ve kutsal günlerim aylar içindeki yerleri konulmuştur.

3, 4, 5 ve 6. kolonlarda (günlerin ilk harfleri de eklenmiş şekilde) bahsi geçen kutsal günlerin, yeni ayın Gregoryen takvime göre dört yıllık süreçteki eşdeğerleri belirtilmiştir. Bu dört kolonda aynı zamanda

- 12 Hayvanlı Takvim'e göre yıllar (örneğin Yılan Yılı),
- İncil'e göre hesaplanan yılların 19 yıllık döngüdeki yerleri,
- Cumartesi'ne rast geldiği için kaydırılan oruç günler (yıldız işaretiyle) belirtilmiştir.

İkinci sayfada (soldaki sayfa) ise Karaim ve Gregoryen yıllarının hesaplama sistemi bir arada gösterilir. Kutsal günler vurgulanmıştır. Haftanın günleri soldaki kolona yazılmıştır.

Örnek 1: Eğer Karaimlerin 2001 yılında Whitsunday'i (Aftalar Chydzy) ne zaman kutladıklarını bulmak istiyorsanız, ilk kolonda 2001 yılını tespit etmeniz ve karşı sayfadaki kolonda Aftalar Chydzy ile eşleştirmeniz gerekir. Kesişmelerin bu kutsal günün Başkuschan ayına denk geldiğini ve bunun da 3 Haziran Pazar gününe tekabül ettiğini göreceksiniz.

Örnek 2: 2001 yılının 31 Temmuz'unu vurgulanmış olarak görüp bunun hangi kutsal gün olduğunu merak ederseniz, yapmanız gereken 2001 yılının bulunduğu ilk sayfaya giderek elinizle takip etmektir. Böylece bu tarihin Kurban Bayramı (ya da Avuz Açar) denilen güne denk geldiğini görebilirsiniz.

Kutsal günler tablosu şöyledir:

Jyl Başy
Tymbyl Chydzy (1 gün)
San Başy
Tymbyl Chydzy (7 gün)
Jarty San
Aftalar chydzy
Birinci Oruç (Ağz Açar)
Ortanca Oruç
Kurban (Ağz Açar)
Borazanlar Günü
Boşatlych
Alaçych Chydzy (Oba ya da Çitçi Günü) (1 gün)
Alaçych Chydzy (8 gün)
Oruç
Kynyş

Ulug-Ata Sanavı adı verilen Karaim takviminde hayvan yılları (Altınkaynak, 2006: 48):

Karaimce	Rusça
1	Sığan Yılı
2	Öküz (Sığır) Yılı
3	Pars Yılı
4	KoJan (Tavşan) Yılı
5	Ejderha (Uluv) Yılı
6	Yılan Yılı

7	At (Yılık) Yılı	God Loşadi
8	Koyun Yılı	God Ovtsı
9	Maymun (Meçi) Yılı	God Obezıyanı
10	Tavuk Yılı	God Kuritsı
11	İt Yılı	God Sebaki
12	Domuz Yılı	God Svinyı

Haftanın günleri:

Jeckiun (Yuggünü)	Pazar
Jechbaşkiun (Yugbaşgünü)	Pazartesi
Ortakiun (Ortagünü)	Salı
Chankiun (Kangünü)	Çarşamba
Kiçibaraski (Kiçengünü)	Perşembe
Baraski (Aynegünü)	Cuma
Şabbatkiun (Şabatgünü)	Cumartesi

Türkmen Türkleri arasında *müçe/müçel* adı da verilen bu on iki hayvanlı takvim sisteminde hangi yılın verimli, hangi yılın kurak, hangi yılın kış aylarının çetin olacağını ayırt edilmesi esas alınırken, hayvanların beden yapıları, yaşayış özellikleri, nitelikleri ve bütün bunlarla ilgili halk inanışları takip edilmektedir. Buna göre örneğin *it* yılı için halk arasında *it yılı ek, domuz yılı or* şeklindeki inanç hâkimdir. *Balık* yılı, balığın suda yaşaması sebebiyle suyun bol olduğu, verimli yıl olarak algılanırken; *yılan* yılı yılanın kumu yalamasından ötürü kurak geçecek yıl olarak algılanmaktadır. *Bicin* “maymun” yılı da yılan yılı ile benzer kabul edilir. Türkmenler arasında esasen *bicin* “maymun”, *toşan* “tavşan”, *takık* “tavuk”, *yılan* yılları zor geçen, ağır yıllar olarak kabul edilmektedirler (Gurbanov-Tokgayev-Şammakov-Eminov, 1997: 110; Sağlık, 2009: 19).

Türk toplulukları arasında yaş hesapları ve dönemleri de bu sisteme göre yapılmaktadır. Bu takvimde müçel sayımı 13 yaştan itibaren başlatılır. Şecere uzmanları ve yaşlı Kırgızların verdikleri bilgilere göre çocuğun yaşı on iki yıllık devrede on iki olur. Buna anne karnındaki 9 ay, bir yıl olarak eklenir. Böylece ilk devre olan Çagalık (Bebeklik) müçeli 13 olarak belirlenir. Bu takvimin kullanıldığı topraklarda bir kişi, yaşını değil, içinde bulunduğu müçeli söyler. Mesela 49 yaşındaki biri, yaşını dördüncü müçel şeklinde ifade eder (Türkmen Dilinin Sözlüğü, 1962: 863).

Birinci müçe	Çagalık / Bebeklik müçesi	13
İkinci müçe	Cahlılık / Çocukluk müçesi	25
Üçüncü müçe	Yigitlik müçesi	37
Dördüncü Müçe	Orta yaş müçesi	49
Beşinci Müçe	Ak sakallık müçesi	61
Altıncı Müçe	Gartañlık/İlk yaşlılık müçesi	73
Yedinci Müçe	Garrılık/yaşlılık müçesi	85
Sekizinci Müçe		97

Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugât'i-t-Türk*'te Türklerin bu yılların her birinde hikmet var sanarak onunla fal tuttıklarını, uğur saydıklarını belirtir. Kaşgarlı Mahmud bu konu hakkında şunları söylüyor: *Türkler on iki çeşit hayvanın adını alarak on iki yıla ad olarak vermişler; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve daha başka şeyleri hep bu yılların dönmesi ile hesap ederler. Bunun kökü şöyle olmuştur: Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için hakan ulusuyla geniş (müşavere) yapar ve kurultayda “biz bu tarihte nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise, biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla birer ad koyalım; sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle anlayalım; bu, aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın” dedi. Ulus hakanın bu önerisini onayladı. Bunun üzerine hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını İlisu'ya doğru sürsünler diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar; bir takım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır. Bu hayvanlardan birincisi sıçan=sıçan imiş. İlk önce geçen bu hayvan olduğu için senenin başı bu adla anılmış ve sıçan yılı denilmiş.*

Kaşgarlı Mahmud der ki: Biz, şu kitabı yazdığımızda 466 (H.) yılının Muharrem ayı idi. Yılan yılı girmişti. Bu yıl geçip de 467 yılı olunca yund=at yılı girecekti. Hesap sana gösterdiğim üzere olacaktır.

Türkler bu yılların her birinde bir hikmet var sanarak onunla fal tutarlar, uğur sayarlar. Söz gelimi "Öküz yılı" geldiğinde savaş çoğalmış. Çünkü öküzler birbirleriyle vuruşurlar, toslaşurlar. "Tavuk yılı"nda yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkarmış. Çünkü tavuğun yiyeceği danedir. Daneyi bulabilmek için çöpleri, kırıntıları birbirine karıştırır. "Timsah yılı" girdiğinde yağmur çok yağar, bolluk olurmuş. Çünkü timsah suda yaşar. "Domuz yılı" girince kar ve soğuk çok olur, kargaşalık çıkarmış. Böylece Türkler her yıl bir şey olacağına inanırlar.

Türklerde haftanın yedi gününün adı yoktur. Çünkü hafta denilen şey İslamıktan sonra bilinmiştir.

Ayların adlarına gelince: Şehirlerde Arapça ad kullanılır. Göçebe olan ve Müslüman olmayan Türkler, yılı dört ayrımına bölerek ad verirler. Her ayın bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir:

1-Oğlak ay (ilkbahar)

2-Uluğ oğlak ay

3-Uluğ ay

4-Az kullanıldığı için öbür adı söylemiyorum.

Sen anla (Kaşgarlı Mahmud, 1988: 344-349).

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın bir ansiklopedi özelliği taşıyan eseri *Marifetname* (Erzurumi, 1981)'de On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ni işlemesi, onu şiir tarzında açıklaması Türk kültürünün yaygınlığı ve kabul edilmişliği açısından çok önemlidir. Daha ziyade dini içerikli konuların işlendiği bir eserde, Türk kültürüne ait bir unsurun da ele alınması, eserin yazıldığı dönemdeki koyu taassuba rağmen, Türk kültürünün canlılığını koruyabilmiş olduğunun delilidir. Şiirin yazıldığı dönem, Rumi ve Hicri takvim uygulamalarının yaygın olduğu bir dönemdir. Ancak, şiirin önsözü niteliğindeki kısa açıklama bölümünde de görüldüğü üzere, On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nin Hindistan filozofları tarafından tanzim edildiği ve doğruluğunun ispat edildiği söylenmiştir. Doğaldır ki, Hindistan'daki filozofların ortaya çıkardığı veya tanzim ettiği bir kültür unsuruna "Türklerin Yılı" demeleri sözkonusu değildir (Kılıç, <http://www.turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Kultur/MKilic0035.htm>).

Sonuç

Genel olarak ilim çevrelerinde Hazarların bakiyesi olarak kabul edilen ve eski Türk dini inancından Museviliğe girmiş olan Karaimlerin On İki Hayvanlı Takvimi hakkında yaptığımız araştırmada, bu takvimde yer alan hayvan adlarının Eski Türk Yazıtları'nda ve Kaşgarlı Mahmud'un lughatında geçen hayvan adlarıyla neredeyse birebir örtüştüğü görülmektedir. Yani Karaim takvimi açıkça eski Türk kültürünü yansıtmakta, fakat Musevî inançları dolayısıyla bu takvimde dini mukaddes günleri ayrı bir itinayla hesaplanmaktadır. İslam medeniyeti dairesi içerisine giren Türk kavimlerinin genellikle hicri takvimi kullanmaları dolayısıyla on iki hayvanlı takvimi unuttukları nazarı dikkate alınır, Musevi dinine girmiş olan Karaimlerin kendi kültürlerinden gelen has takvimlerini muhafaza etmiş olmaları ilginçtir; aynı zamanda önemlidir, zira bugün Karaimlerin Türklüğünü ispat hususundaki en önemli vesikalardan biri hiç şüphesiz takvimleridir. Türkler de konar göçer bir toplum olarak hayatlarını sürdürdükleri için kır ekonomisi yapısı içinde takvimi bilmek zorundaydılar. Geçimlerini genellikle sürülerine ve meralara bağlı olarak sürdüren Türk kavimleri bu münasebetle sosyal hayatlarına uyumlu bir takvim kullanmışlardır. Böylece takvim, sosyal hayatların ihtiyaçları içerisinde bir kültür kalıbı olarak ortaya çıkmıştır. On iki Hayvanlı Türk Takvimi, 12 yılın 5 katı olan 60 yıllık devreleri ile Kök Türklerde, Uygur Türklerinde, Tuna-Bulgar Türklerinde, İtil-Bulgar Türklerinde ve daha önceleri de büyük ihtimalle Hun Türklerinde kullanılmış olup, Türkler arasında çok yaygın bir sistem olmuştur. Kök Türk yazıtları, Uygur kitap ve hukuk belgeleri, Tuna Bulgarlarının yazıtları, Bulgar Hakanları Listesi bu takvimle tarihlendirilmiştir. Hatta, Manas Destanı'ndaki bazı olaylar bile On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile tarihlendirilmiştir. On iki Hayvanlı Türk Takvimi İslâm kaynaklarında Tarih-i Türki, Tarih-i Türkistan, Tarih-i Hita, Sâl-i Türkân, Ahkâm-ı Sâl-i Türkân gibi adlarla zikredilmektedir.

KAYNAKÇA

- "Değişim", <http://209.85.229.132/search?q=cache:WNHLVSJl7xoj:www.bozkurtguvenc.com/pdf/2/sunus/DegisimK onferansi.pdf+%22Moore+zaman+yoksa%22&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>.
- "Hazarlar ve Karaylar", <http://www.efrasyap.com/Icerik/IcerikDetay.aspx?IcerikID=441>.
- ALKAYA, E. (2006/1). "Dil ve Söz Bağlamında Kırım Karay Türklerinin Atasözleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S 20, s.89-99.
- ALTINKAYNAK, E. (2009). "Kırımçakların Menşei ve Bu Konudaki Çalışmaların Değerlendirilmesi", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Vol. 2/7, Spring
- ALTINKAYNAK, E. (2006). *Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karayları*, Haarlem: Sota Yayınları
- ARIK, D. (2005). "Türk Yahudiler: Kırım Karailer", *Dini Araştırmalar*, C. VII, S. 21, s. 27-49
- AYDIN, M. (1997). "Türklerin Dini Tarihi üzerinde bir değerlendirme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, s.
- AYNAKULOVA, G., "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", <http://www.millifolklor.com>.
- BARTHOLD, W. (2008). *Tarihte Türk Dünyası*, İstanbul: Örgün Yayınevi, books.google.com.tr/books?isbn=0766136906.
- CHAVANNES, E. (2007). *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, Çev. Mustafa Koç, İstanbul: Selenge Yayınları
- DİREKÇİ, B. (2006). "Karay The Trakai Dialect, Timur Kocaoglu-Mykolas Firkovičius, Lincom Europa, , 242 P.", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 273-279.
- DOĞAN, İ. (2002). "Karaim Türkleri", *Türkler*, C. XX, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları
- DURKHEİM, E. (2002). *Moral Education*, New York : Free Press
- ERDOĞMUŞ, E. (2008). "Anafilya", *Ekim Dergisi*, Sayı 88
- EROĞLU, A. H. (2006). "Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri", *Hacettepe Üniversitesi I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 25-26 Mayıs*
- GOLDEN, P. B. (2006). *Hazar Çalışmaları*, E. Çağrı Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları
- GÖKBEL, A. (2000). *Kıpçak Türkleri (Siyasi ve Dini Tarihi)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- GUMİLEV, L. N. (2007). *Eski Türkler*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları
- GUMİLEV, L. N. (2003). *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınevi.
- GURBANOV, Ö.- TOKGAYEV, T.- ŞAMMAKOV, S.- EMİNOV, A. (1997). *Türkmenistan'daki Hayvanların Atlarının Üçdilli Sözlüğü (Türkmençe-Rusça-Latince)*, Aşgabat: İlim
- GÜVENÇ, B., "Takvim'den Yansımalar", <http://209.85.229.132/search?q=cache:A7e99exvld8J:www.bozkurtguvenc.com/pdf/4/TakvimCogitoDergisi.pdf+%22takvim+felsefesi%22&cd=53&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>.
- HASTINGS, J.-SELBİE, J. A., *Encyclopedia Of Religion And Ethics*, Part 14. <http://www.anafilya.org/go.php?go=7d8a580260f86>.
- <http://www.hackhell.com/serbest-kursu/540911-sahte-musulman-ummetci-devsirmeler.html>.
- <http://www.turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Kultur/MKilic0035.htm>.
- http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/I_Turkiyat_Arastirmalari_Sempozyumu.pdf.
- İBRAHİM HAKKI ERZURUMİ. (1981). *Marifetname*, İstanbul: Veli Yayınları.
- Karaj Kalendary 2001-1051*, ed. Mykolas Firkovičius-Karina Firkavičiute-Vlademiras Maškeviç, Litvanya 2001.
- KAŞGARLI MAHMUD. (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, I, Çev. Besim Atalay, Ankara: TDK Yayınları.
- Kazak Sovyet Ansiklopedyası*, VI, red. M. K. Karatayev, Kazak SSR Gılm Akademiyası, Almatı 1975.
- KILIÇ, M., "Marifetname'de 12 Hayvanlı Türk Takvimi", <http://www.turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Kultur/MKilic0035.htm>.
- KİRTİS, U., "Relativite Teorileri", <http://www.facebook.com/topic.php?uid=17973769432&topic=3311>.
- KOESTLER, A. (1993). *On Üçüncü Kabile*, Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul: Say Yayınları.
- KOKÍZOV, J. D. (1911). *Karaimskij Kalendar na 2200 Let s 4001Po 6200Ggod Po Karaimskomu Letoiscisleniju İli s 241 Po 2400 Gog Po Rozdestvo Khristovo*, St. Petersburg
- KUTLUAY, Y. (1967). *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara.
- KUZGUN, Ş. (1985). *Hazar ve Karay Türkleri, Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi*, Ankara: Se-Da Selçuklu Yayınları.
- MUSAYEV, K. M. (1964). *Grammatika Karaimskogo Yazıka*, Moskva.
- ÖNER, M. (2002) "Mykolas Firkovičius'un Ardından", *Türk Dili*, Sayı:588, Aralık.
- POLKANOV, Y. U. A. (1997). *Karais-The Crimean Karaites Turks*, Simferopol.
- SAĞLIK, S. (Temmuz 2009). "Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarının Olumsuz Anlamda Kullanımları Üzerine", *Acta Turcica*, Sayı 2/1.
- TANYU, H. (1998). *Türklerin Dini Tarihçesi*, İstanbul: Burak Yayınevi.
- TAVUL, U. (Mart 2007). "Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1.
- TURAN, O. (1041). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, İstanbul.
- (2003). *Turkskie Narodı Karaimi, Krımskie Tatari, Kırımçaki*, red. S. Ya. Kozlov-L. V. Çijova, Moskva.
- Türkmen Dilinin Sözlüğü*, Aşgabat 1962.
- ZAJACZKOWSKI, W. (1983). "Karaylar ve Onların Folkloru", *Türk Kültürü Araştırmaları, Timurtaş Armağanı*, Ankara.